

באתי לגני מצמחי גן המצוות של 'מכון התורה והארץ'

חמשת מיני הדגן

ד"ר מרדכי שומרון

אחת החלקות הייחודיות בגן המצוות היא חלקת חמשת מיני הדגן. נדיר מאוד לראות את כל חמשת מיני הדגן גדלים זה לצד זה, כפי שניתן לראות כעת בגן. חמשת מיני הדגן שהגדירו חז"ל הם: חיטה, שעורה, שיבולת שועל, כוסמין ושיפון. לחלק מהמינים ישנם זיהויים שונים בין החוקרים, לכן זרענו בגן כמה טיפוסים של חיטה. הכוסמין הוא מין הקרוב לחיטה, ואין לו כל קשר לכוסמת, שהיא מין קטנית. לחמשת המינים הללו קצב גידול ומועדי הבשלה שונים כפי שניתן לראות בחלקה. התבוננות בחלקה שבגן תסביר בנקל את מה שנאמר במכת הברד במצרים: "והפשטה והשערה נכתה [הוכו, נשברו], כי השערה אביב [מוקדמת] והפשטה גבעול. והחטה והכסמת לא נכו כי אפילת [מאוחרות] הנה" (שמות ט, לא-לב). השעורה מקדימה להבשיל לפני החיטה. לכן העומר במקדש קרב מן השעורים בפסח ואילו קורבן שתי הלחם הבא מהחיטה קרב בשבועות.

חמשת מיני הדגן מהווים גם כיום מזון בסיסי ברחבי תבל ומצטרף אליהם גם האורז, שאף הוא מין דגן. אומנם האורז אינו נמנה עם חמשת מיני הדגן, אך חז"ל נתנו לו חשיבות מיוחדת ותיקנו לברך לפני אכילתו "בורא מיני מזונות", בדומה לחמשת מיני הדגן.

התורה ייחסה חשיבות מיוחדת לחמשת מיני הדגן במצוות רבות: חייב הפרשת תרומות ומעשרות מדאורייתא, חייב הפרשת חלה מהעיסה (מהבצק), שיעור הרחקות מיוחדות בכלאיים ובכלאי הכרם, אכילת מצה בליל פסח ואיסור אכילת חמץ בכל ימי הפסח, הקרבת העומר במקדש בפסח והקרבת שתי הלחם בשבועות, ברכות לפני האכילה ולאחריה וברכת המזון. חז"ל למדו שיעורים (מידות וכמויות) מגרגירי החיטה והשעורה לעניין הלכות טומאה וטהרה, הלכות שבת ותחומים נוספים.

חז"ל הפליגו בשבח החיטה ואמרו (כתובות קיא ע"ב): "עתידה חיטה שתימר כדקל ועולה בראש הרים... וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו", ואכן, החיטה מהווה את המזון הבסיסי ביותר בארץ. החיטה גדלה בארץ בעבר וגם כיום במרבית שטחי הגידול, כגידול בעל, דהיינו ללא השקיה, אלא רק בזכות גשמי הברכה שהקב"ה מרעיף עלינו ממרום. ולא בכדי הגדיר זאת דוד המלך, משורר התהילים, בפרק קכ"ו שאנו אומרים לפני ברכת המזון: "הלוך ילך ובכה נשא משך הזרע בא יבוא ברנה נשא אלמתי".

חמשת מיני דגן בגן המצוות